

КОМПЛЕКСНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ • 10 КЛАС

ТЕМА 4

ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Уроки 18-21

Розгорнуті конспекти • таблиці • ключові дати • поняття •
практичне заняття • відповіді для викладача

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Структура теми

Зміст теми. Після Першої світової війни Центрально-Східна Європа стала простором нових і відновлених держав, складних територіальних суперечок, національних конфліктів і пошуку політичної стабільності. У Польщі, Угорщині, Румунії, Болгарії та Югославії поступово утверджувалися різні форми авторитаризму; Чехословаччина довше зберігала демократичний лад. Значною проблемою регіону було становище національних меншин.

Урок	Тема за календарним плануванням
18	Відновлення польської державності. Становлення Другої Речі Посполитої. Переворот 1926 року. Юзеф Пілсудський. Чехословацька республіка. Томаш Масарик.
19	Угорська революція. Режим М. Хорті. Румунія у міжвоєнні роки. Королівська диктатура. Режим Й. Антонеску.
20	Болгарія у міжвоєнний період. Утворення Королівства СХС. Проголошення Югославії. Становище національних меншин і міжнаціональні відносини у країнах регіону.
21	Практичне заняття № 4. Порівняння політичного розвитку держав Центрально-Східної Європи та аналіз національного питання.

Ключові поняття. санація; авторитаризм; примусова асиміляція; сепаратистський рух; королівська диктатура; унітаризм; регент; Мала Антанта; пацифікація; осадництво; колонізація; румунізація.

Очікуваний результат. Учень/учениця має вміти синхронізувати події в країнах регіону, характеризувати геополітичне становище Центрально-Східної Європи, пояснювати передумови авторитаризму, порівнювати політичні режими та розкривати сутність національних проблем.

Календарне планування: тема 4 — 4 години, уроки 18–21. Підручник: розділ IV, §17–19, с. 107–126.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Урок 18. Відновлення польської державності. Друга Річ Посполита. Юзеф Пілсудський. Чехословацька республіка. Томаш Масарик

Головна думка. Після розпаду Російської, Німецької та Австро-Угорської імперій Польща відновила державність, але формування її кордонів супроводжувалося війнами й конфліктами. У 1926 р. Юзеф Пілсудський установив авторитарний режим «санації». Чехословаччина постала як багатонаціональна республіка й у міжвоєнний період залишалася однією з найбільш демократичних та економічно розвинених держав регіону.

Після уроку учні мають уміти. пояснювати відновлення Польщі та утворення Чехословаччини; характеризувати польсько-українське протистояння і польсько-більшовицьку війну; визначати риси режиму «санації»; характеризувати Ю. Пілсудського і Т. Масарика; аналізувати становище національних меншин та причини Мюнхенської трагедії.

Основа: І. Я. Щупак, «Всесвітня історія. 10 клас», §17, с. 108–114.

1. Відновлення незалежності Польщі

Наприкінці XVIII ст. Польща втратила державність унаслідок поділів між Росією, Австрією і Пруссією. Під час Першої світової війни польське питання знову стало міжнародним. Після революції 1917 р. в Росії було визнано право поляків на незалежність, а восени 1918 р. розпад імперій створив умови для відновлення польської держави.

Дата	Подія / значення
7 листопада 1918 р.	У підсумковому блоці §17 підручник подає цю дату як проголошення Польської Республіки.
10 листопада 1918 р.	Юзеф Пілсудський повернувся до Варшави після звільнення з німецького ув'язнення.
11 листопада 1918 р.	Регентська рада передала Пілсудському військову владу; через три дні — повноту цивільної влади.
18 листопада 1918 р.	Сформовано уряд Є. Морачевського; Пілсудський став тимчасовим «начальником держави».
січень 1919 р.	Вибори до Установчого сейму.

Дата	Подія / значення
лютий 1919 р.	«Мала конституція» — тимчасова організація державної влади.

Юзеф Пілсудський. Польський політичний і державний діяч, прихильник федеративної концепції. Під час війни командував польськими легіонами. Після 1918 р. став фактичним керівником відновленої Польщі. Підручник наголошує на суперечливості його політики: він визнавав можливість існування Української держави на Наддніпрянщині, але вважав Галичину частиною Польщі.

2. Польсько-українське протистояння у Східній Галичині

У листопаді 1918 р. на західноукраїнських землях постала ЗУНР. Польська сторона також претендувала на ці території. Так розпочалася польсько-українська війна, яка тривала від листопада 1918 до липня 1919 р.

Етап	Зміст
Кінець 1918 р.	Польські війська встановили контроль над частиною повітів ЗУНР.
Грудень 1918 р.	Створено Українську Галицьку армію (УГА).
Весна 1919 р.	З Франції прибула добре озброєна армія генерала Галлера — важливе підсилення Польщі.
25 червня 1919 р.	Антанта погодилася на польську окупацію Східної Галичини, формально як тимчасовий захід із обіцянкою автономії.
Липень 1919 р.	Польські війська окупували майже всю Східну Галичину; УГА відступила за Збруч.

Важливо для української історії. Польська держава відновлювалася одночасно з українськими спробами державотворення. Тому питання кордонів і контролю над Східною Галичиною стало однією з головних причин конфлікту між двома національними рухами.

3. «Польське питання» на Паризькій мирній конференції

Після війни кордони Польщі не були очевидними. На заході й півночі вони залежали від рішень держав-переможниць, плебісцитів і повстань; на сході — від воєнних подій.

Територія / поняття	Рішення або подія
Ґданськ (Данциг)	Оголошено «вільним містом».
Велика Польща	Увійшла до Польщі після національного повстання 1918 р.
Вармія і Мазури	Після плебісциту 1920 р. залишилися у складі Німеччини.
Верхня Сілезія	Після трьох польських повстань частину території передали Польщі.
«Лінія Керзона»	Запропонована Антантою як орієнтовний східний кордон Польщі; на схід від неї поляки не становили більшості населення.

4. Польсько-більшовицька війна 1920 р. і Україна

У квітні 1920 р. уряд Пілсудського уклав Варшавську угоду з урядом УНР. Польща визнавала УНР на Наддніпрянщині, а військова конвенція робила польські та українські війська союзниками в боротьбі проти більшовицької експансії.

Варшавська угода → спільний наступ → 7 травня 1920 р. вступ до Києва → контрнаступ Червоної армії → битва під Варшавою → Ризький мир

Дата	Подія
25 квітня 1920 р.	Початок спільного польсько-українського наступу.
7 травня 1920 р.	Польсько-українські війська вступили до Києва.
15 серпня 1920 р.	Польський контрнаступ під Варшавою зупинив наступ Червоної армії.
Жовтень 1920 р.	Перемир'я в Ризі; війська УНР фактично залишилися без союзника.
18 березня 1921 р.	Ризький мир: Західна Україна і Західна Білорусь увійшли до Польщі; Польща визнала УРСР.

Національний склад Польщі. Підручник наводить орієнтовні частки: поляки — 69 %, українці — 14 %, євреї — 8 %, білоруси — 4 %, німці — 3 %, литовці — 1 %. Отже, майже третина населення належала до національних меншин.

5. Польща в 1921-1926 рр.: парламентська демократія

Березнева Конституція 1921 р. установила парламентсько-демократичний лад. Політична система була багатопартійною, а уряди нестійкими. Водночас уряд В. Грабського у 1923–1924 рр. провів реформи, що сприяли фінансовій стабілізації та інтеграції територій, які раніше належали різним імперіям.

Політичний табір	Основні риси
Націонал-демократи та союзники	Орієнтація на консолідацію польської нації, католицькі цінності, парламентські механізми.
Прихильники Пілсудського	Дедалі більше схилилися до авторитарних методів і посилення виконавчої влади.

6. Переворот 1926 р. і режим «санації»

12 травня 1926 р. військовий виступ → 14 травня відставка президента й уряду → контроль Пілсудського над армією та політикою → авторитарна «санація»

Санація. У підручнику — авторитарний режим в умовах кризи парламентаризму, спрямований на «оздоровлення» держави, консолідацію суспільства й посилення виконавчої влади.

Риса режиму	Прояв
Сильна виконавча влада	Пілсудський контролював армію й фактичний політичний курс держави.
Обмеження опозиції	Опозиційні партії переслідувалися; політична конкуренція звужувалася.
Централізація	Посилення ролі центральної влади і військового керівництва.
Конституція 1935 р.	Зміцнила авторитарний характер польської держави.

7. Політика щодо українців у складі Польщі

Підручник прямо пов'язує загострення польсько-українських відносин із політикою колонізації, осадництва і пацифікації. У вересні–жовтні 1930 р. на українських землях армія та поліція провели репресивні акції проти населення й українського національного руху.

Пацифікація. Репресивна кампанія польської влади 1930 р., спрямована на придушення українського національного руху. У КМЗ поняття розглядається в контексті ширшої політики асиміляції та контролю західноукраїнських земель.

8. Утворення Чехословаччини

До 1918 р. Чехія та Словаччина входили до Австро-Угорщини. Національний рух мав два головні центри — еміграційну Чехословацьку національну раду і внутрішній Національний комітет у Празі.

Центр	Лідери / роль
Чехословацька національна рада (Париж, 1916)	Т. Масарик, Е. Бенеш, М. Штефаник. Антанта визнала її органом, здатним формувати майбутній уряд.
Національний комітет у Празі (1918)	Об'єднав представників чеських політичних партій; мета — створення суверенної держави.

Дата	Подія
28 жовтня 1918 р.	У Празі проголошено Чеську державу.
30 жовтня 1918 р.	Словацька національна рада заявила про відокремлення Словаччини від Угорщини та приєднання до Чехії.
14 листопада 1918 р.	Чехословаччину проголошено республікою; президентом обрано Томаша Масарика.

Томаш Масарик. Один із творців Чехословацької держави, філософ і політик, лідер еміграційного руху за незалежність. Президент Чехословаччини у 1918–1935 рр. Підручник характеризує його як ключову постать демократичного становлення республіки.

9. Закарпаття у складі Чехословаччини

8 травня 1919 р. Центральна Українська Народна Рада проголосила об'єднання Закарпаття з Чехословаччиною. Сен-Жерменський договір 1919 р. закріпив цей статус і обіцяв автономію Підкарпатській Русі.

Сфера	Становище
Земельне питання	У 1920-х роках частину великих угорських маєтків поділили; близько 35 тис. селянських родин отримали додаткові ділянки.

Сфера	Становище
Фінанси	Уряд вкладав у край більше коштів, ніж вилучав.
Освіта і мова	Зросла кількість навчальних закладів; дозволялося використовувати в школах мову на вибір населення.
Порівняння	Підручник підкреслює, що українське населення Закарпаття не зазнавало такої дискримінації, як у Польщі чи Румунії.

10. Чехословаччина у 1920-1930-х роках

Сфера	Характеристика
Державний лад	Конституція 20 лютого 1920 р.; унітарна республіка, демократична парламентська система.
Економіка	Успадкувала близько 4/5 промислового потенціалу Австро-Угорщини; заводи «Шкода», потужний експорт.
Регіональні відмінності	Чехія — індустріальна; Словаччина й Закарпаття — значно аграрніші та бідніші.
Національне питання	Концепція «єдиної чехословацької нації» не визнавала словаків як окрему націю; існували також німецька, угорська, українська та польська меншини.
Зовнішня політика	Орієнтація переважно на Францію; участь у Малій Антанті.

Унітаризм. Державний устрій із централізованим управлінням територіями без окремих державних утворень усередині країни.

11. Судетська проблема і Мюнхенська трагедія

У Судетській області проживало численне німецьке населення. Після приходу Гітлера до влади посилювався пронацистський сепаратистський рух на чолі з К. Генлейном. У вересні 1938 р. криза стала міжнародною.

Дата	Подія
15 вересня 1938 р.	Гітлер відкрито заявив про намір анексувати Судетську область.
29-30 вересня 1938 р.	Мюнхенська конференція Німеччини, Італії, Великої Британії та Франції без участі Чехословаччини.
Наслідок	Судети передано Німеччині; Чехословаччина втратила близько 1/5 території, а Польща й Угорщина висунули власні територіальні вимоги.
1939 р.	Чехословаччину остаточно розчленували й окупували нацистська Німеччина та хортистська Угорщина.

Висновок уроку. Польща і Чехословаччина постали після війни як нові/відновлені держави, але обрали різні політичні траєкторії. Польща після 1926 р. рухалася до авторитаризму, тоді як Чехословаччина довше зберігала демократію. В обох державах національне питання залишалося одним із головних джерел напруження.

12. Хронологія уроку

Дата	Подія
1918 р.	Відновлення польської державності; утворення Чехословаччини.
1918–1919 рр.	Польсько-українська війна.
1920 р.	Польсько-більшовицька війна.
18 березня 1921 р.	Ризький мир.
1921 р.	Конституція Польщі.
12–14 травня 1926 р.	Переворот Пілсудського.
1930 р.	Пацифікація на українських землях Польщі.
1935 р.	Нова Конституція Польщі; завершення президентства Т. Масарика.
29–30 вересня 1938 р.	Мюнхенська конференція.

Запитання для закріплення

1. Як було відновлено польську державність і яку роль відіграв Ю. Пілсудський? (§17, с. 108)
2. Чому виникла польсько-українська війна і чим вона завершилася? (§17, с. 108–109)
3. Яке значення мали Варшавська угода 1920 р. та Ризький мир 1921 р. для України? (§17, с. 109–110)
4. Чому у 1926 р. в Польщі став можливим державний переворот? (§17, с. 110–111)
5. Що означає поняття «санація»? (§17, с. 111)
6. Як утворилася Чехословаччина і яку роль відіграв Т. Масарик? (§17, с. 111–112)
7. Яким було становище Закарпаття у складі Чехословаччини? (§17, с. 112)
8. Чому національне питання залишалося проблемою Чехословаччини? (§17, с. 112–113)
9. Чому Мюнхенська угода стала трагедією для Чехословаччини? (§17, с. 113–114)

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Урок 19. Угорщина: режим Міклоша Хорті. Румунія у міжвоєнні роки. Королівська диктатура та режим Іона Антонеску

Головна думка. Угорщина та Румунія після Першої світової війни опинилися у протилежному територіальному становищі: Угорщина втратила великі землі за Тріанонським договором, а Румунія значно розширилася. В обох державах парламентські механізми поступово поступилися авторитарним режимам, а наприкінці 1930-х — на початку 1940-х років зовнішня політика дедалі більше залежала від нацистської Німеччини.

Після уроку учні мають уміти. характеризувати режим М. Хорті; пояснювати наслідки Тріанонського договору; аналізувати політичний та економічний розвиток Румунії; пояснювати встановлення королівської диктатури Кароля II і режиму І. Антонеску; порівнювати авторитарні моделі Угорщини та Румунії.

Основа: І. Я. Щупак, «Всесвітня історія. 10 клас», §18, с. 115–117; §19, с. 121–122.

1. Угорщина після революцій 1918–1919 рр.

Після падіння Угорської Радянської Республіки й виведення румунських військ до Будапешта в листопаді 1919 р. вступили частини угорської армії на чолі з адміралом Міклошем Хорті. Відбулася розправа над учасниками соціалістичної революції.

Дата	Подія
14 листопада 1919 р.	Вступ військ Хорті до Будапешта.
1 березня 1920 р.	Національні збори відновили монархію; Хорті став регентом із широкими повноваженнями.
4 червня 1920 р.	Тріанонський мирний договір — нові кордони Угорщини, репарації та військові обмеження.

Регент. Особа, яка здійснює верховну владу замість монарха. В Угорщині монархію формально відновили, але короля не було; фактичним правителем став М. Хорті.

2. Наслідки Тріанонського договору

Наслідок	Зміст
Територіальний	Угорщина втратила значну частину земель колишнього Угорського королівства.
Національний	Близько 3 млн угорців опинилися за кордонами держави.
Військовий	Армія — не більш як 35 тис. осіб; заборона авіації, танків і важкої артилерії.
Політичний	Ревізія Тріанона стала головною ідеєю зовнішньої політики та джерелом реваншистських настроїв.
Міжнародний	Сусідні держави — Чехословаччина, Румунія і Королівство СХС — створили Малу Антанту, побоюючись угорського ревізіонізму.

3. Утвердження режиму Хорті

Режим 1920–1921 рр. мав авторитарний характер, хоча парламент і частина формальних демократичних інститутів зберігалися. Влада спиралася на армію, земельну аристократію та мережу правих організацій.

Риса	Прояв
Політичний лад	Авторитаризм із формальним парламентом.
Соціальна опора	Армія, землевласницька аристократія, консервативні та праві організації.
Прем'єр І. Бетлен	1921–1931 рр.; курс на стабілізацію держави і економіки.
Аграрна реформа	Близько 10 % великих маєтків вилучено за викуп і продано селянам; пріоритет отримували прихильники режиму.
Економічна стабілізація	У 1924 р. — міжнародна «позика оздоровлення» за посередництвом Ліги Націй.

Міклош Хорті. Регент Угорщини у 1920–1944 рр., адмірал колишнього австро-угорського флоту. Після 1933 р. зближувався з нацистською Німеччиною; ревізія Тріанонського договору стала головною зовнішньополітичною метою режиму.

4. Радикалізація та зближення з Німеччиною

У 1930-х роках в Угорщині швидко зростав вплив фашистських організацій. У 1934 р. створено «Волю нації», пізніше — «Перехрещені стріли». У зовнішній політиці режим прагнув переглянути кордони та повернути території з угорським населенням.

Дата	Крок
1927 р.	Договір про дружбу з фашистською Італією.
Після 1933 р.	Прискорене зближення з нацистською Німеччиною.
2 листопада 1938 р.	Перший Віденський арбітраж: Угорщина отримала південні райони Словаччини та частину Закарпаття.
Березень 1939 р.	Угорщина окупувала всю Закарпатську Україну.
30 серпня 1940 р.	Другий Віденський арбітраж: Угорщина отримала Північну Трансільванію.
Листопад 1940 р.	Приєднання Угорщини до Троїстого пакту.

5. Румунія після Першої світової війни

Румунія завершила війну серед переможців і значно розширила територію. У 1918–1920 рр. вона встановила контроль над Бессарабією, Буковиною, Трансільванією та східною частиною Банату. Її територія більш ніж удвічі зросла порівняно з 1913 р., а населення — з 7,9 до 17,3 млн осіб.

Територія	Як закріплено / приєднано
Бессарабія	Анексована Румунією у 1918 р.
Північна і Південна Буковина	Приєднана у 1918 р.; Сен-Жерменський договір закріпив Буковину за Румунією.
Трансільванія та східний Банат	Закріплені Тріанонським договором 1920 р.
Південна Добруджа	Збережена за Румунією за Нейїським договором 1919 р.

Національні меншини. Близько 6 млн жителів Румунії належали до меншин: угорців, болгар, українців, сербів, німців та інших. Підручник окремо зазначає, що близько 700 тис. українців зазнавали національного гноблення і насильницької румунізації.

6. Конституція Румунії 1923 р.

Проголошувалося	Реальність за підручником
Конституційна монархія	Король зберігав значний політичний вплив.
Загальне, пряме, рівне виборче право і таємне голосування	Формально розширювало демократичну основу режиму.

Проголошувалося	Реальність за підручником
Національна й соціальна рівність	На практиці щодо меншин ці гарантії часто порушувалися.
Громадянські свободи	Декларувалися, але політична боротьба була жорсткою.

7. Економічний розвиток Румунії

Сфера	Зміст
Аграрна реформа 1920–1921 рр.	Відчуження частини державних, королівських, поміщицьких і церковних земель; великі викупні платежі для селян.
Нові території	У Бессарабії, Північній Буковині та Південній Добруджі частину земель передавали румунським колоністам.
Промисловість	У 1921–1928 рр. — пожвавлення, близько 1 тис. нових підприємств; видобуток нафти подвоївся порівняно з довоєнним часом.
Криза	Почалася 1928 р., найглибшою була у 1931–1932 рр.; нафтовидобування продовжувало зростати.

8. Король Кароль II і встановлення королівської диктатури

У 1930 р. Король повернувся до країни та став королем. Він спирався на військові кола і прагнув особистої влади. На тлі кризи зміцнювалися й крайньо праві сили, зокрема «Залізна гвардія».

економічна і політична криза → посилення короля → мілітаризація → лютий 1938 р. нова Конституція → королівська диктатура

Ознака диктатури 1938 р.	Прояв
Влада монарха	Нова Конституція надала королю всю повноту влади.
Партії та профспілки	Заборонені.
Національна політика	Принцип «єдності румунської нації» надавав румунам привілеї щодо державної служби й власності.
Ставлення до «Залізної гвардії»	Король переслідував і крайніх правих конкурентів, арештовуючи їхніх лідерів.

9. Територіальна криза 1940 р.

Подія	Наслідок
Радянський ультиматум	Румунія залишила Бессарабію та частину Північної Буковини.
Другий Віденський арбітраж, 30 серпня 1940 р.	Північна Трансільванія передана Угорщині.
Конфлікт із Болгарією	Територіальна суперечка щодо Південної Добруджі загострилася; румунське керівництво покладало великі надії на посередництво Німеччини.

Сукупність територіальних втрат викликала масові протести і підірвала престиж Кароля II.

10. Диктатура Іона Антонеску

30 серпня 1940 р. Кароль II доручив генералу І. Антонеску сформувавати уряд. Антонеску зажадав зречення короля. 6 вересня Кароль II відмовився від престолу, а Антонеску став «кондукеторумом» — керівником держави.

Сфера	Політика режиму Антонеску
Політичний лад	Скасування конституційного парламентаризму, ліквідація громадянських свобод.
Репресії	Концтабори, масовий терор, військові трибунали; спочатку союз із «Залізною гвардією».
Економіка	Мілітаризація і підпорядкування стратегічним інтересам Німеччини; німецький контроль нафтових ресурсів.
Зовнішня політика	Листопад 1940 р. — приєднання до Троїстого пакту; 1941 р. — участь у війні на боці Німеччини.

Іон Антонеску. Генерал, диктатор Румунії 1940–1944 рр. Після війни був засуджений як воєнний злочинець і страчений.

11. Порівняння Угорщини та Румунії

Ознака	Угорщина	Румунія
Післявоєнне становище	Переможена; великі територіальні втрати.	Переможниця; значне територіальне розширення.
Політичний режим	Авторитарний режим регента Хорті з 1920 р.	Конституційна монархія → королівська диктатура 1938 р. → диктатура Антонеску 1940 р.

Ознака	Угорщина	Румунія
Головна територіальна проблема	Ревізія Тріанона і повернення «втрачених» земель.	Утримання нових територій та конфлікти з меншинами й сусідами.
Зближення з Німеччиною	Особливо після 1933 р.; територіальні здобутки за арбітражами.	У 1930-х — переорієнтація, з 1940 р. фактична залежність режиму Антонеску.
Національне питання	3 млн угорців поза кордонами держави.	Великі меншини всередині «Великої Румунії», зокрема українці.

Висновок уроку. Для Угорщини реванш за Тріанон став головним мотивом зовнішньої політики; для Румунії — захист великої багатонаціональної держави, створеної після війни. Авторитаризація й залежність від нацистської Німеччини наприкінці 1930-х років поглибили нестабільність обох країн.

Запитання для закріплення

1. Якими були наслідки Тріанонського договору для Угорщини? (§19, с. 121)
2. Які риси мав режим М. Хорті? (§19, с. 121-122)
3. Чому Угорщина зближувалася з Італією та Німеччиною? (§19, с. 122)
4. Які території приєднала Румунія після Першої світової війни? (§18, с. 115)
5. Які демократичні положення містила Конституція Румунії 1923 р. і чому вони не гарантували рівноправності меншин? (§18, с. 115-116)
6. Які особливості економічного розвитку Румунії у 1920-х — на початку 1930-х років? (§18, с. 116)
7. Як і чому Кароль II установив королівську диктатуру? (§18, с. 116)
8. Які територіальні втрати Румунія пережила 1940 р.? (§18, с. 116-117)
9. Які риси мав режим І. Антонеску? (§18, с. 117)

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Урок 20. Болгарія у міжвоєнний період. Королівство сербів, хорватів і словенців та Югославія. Національні меншини й міжнаціональні відносини

Головна думка. Болгарія після поразки у Першій світовій війні пережила селянський експеримент О. Стамболійського, перевороту й утвердження монархічної диктатури. На Балканах виникло Королівство сербів, хорватів і словенців, перейменоване 1929 р. на Югославію. Обидві держави мали гострі соціальні та політичні проблеми, а для Югославії визначальним стало невирішене національне питання.

Після уроку учні мають уміти. характеризувати наслідки війни для Болгарії; пояснювати політику О. Стамболійського та причини перевороту 1923 р.; описувати утворення Королівства СХС і Югославії; визначати риси Видовданської конституції та королівської диктатури; аналізувати сербо-хорватські та інші міжнаціональні суперечності.

Основа: І. Я. Щупак, «Всесвітня історія. 10 клас», §18, с. 117–120; §19, с. 122–126.

1. Болгарія наприкінці Першої світової війни

Болгарія воювала на боці Центральних держав і до 1918 р. виснажила людські та економічні ресурси. Поразка на Салоніському фронті спричинила солдатське повстання.

поразка на фронті → повстання солдатів → Радомир → проголошення республіки → наступ на Софію → придушення повстання

Дата	Подія
27 вересня 1918 р.	У Радомирі Р. Даскалов проголосив повалення монархії та республіку; О. Стамболійського обрали президентом.
29 вересня 1918 р.	Болгарський уряд підписав перемир'я з Антантою.
30 вересня 1918 р.	Владайське повстання придушено урядовими та німецькими силами.
Після повстання	Цар Фердинанд зрікся престолу на користь Бориса III.

Владайське повстання. Солдатський виступ вересня 1918 р., що став безпосереднім наслідком воєнної поразки та соціального виснаження. Він не переміг, але прискорив вихід Болгарії з війни і зречення царя Фердинанда.

2. Нейський мирний договір 1919 р.

Умова	Наслідок для Болгарії
Території	Втрата близько 1/10 території: Південна Добруджа — Румунії, Західна Фракія — Греції, чотири західні округи — Королівству СХС.
Вихід до моря	Втрата виходу до Егейського моря.
Армія	Не більше 20 тис. осіб; заборона військово-морського флоту та авіації.
Репарації	2 250 млн золотих франків протягом 37 років.

3. Уряд Олександра Стамболійського

На виборах 1919 р. посилилися ліві сили, а БЗНС став провідною політичною партією. Після конфліктів із опозицією Стамболійський сформував однопартійний уряд селянської партії.

Реформа	Зміст
Трудова повинність	Закон про загальну трудову повинність для громадян.
Аграрна реформа	Володіння понад 30 га підлягали відчуженню; землю розподіляли між безземельними та малоземельними селянами.
Кооперація	Селянські кооперативи отримували особливі права в експорті аграрної продукції.
Податки	Прогресивно-прибуткове оподаткування банків, промислових і торговельних організацій.

Ідея Стамболійського. Він прагнув створити «селянську республіку». Підручник зазначає, що багато реформ не були повністю реалізовані, але уряд здобув значну популярність серед селянства.

4. Переворот 1923 р. і Вересневе повстання

Праві сили об'єдналися в «Народну змову» і спиралися на «Військову лігу». Цар Борис III підтримував противників БЗНС. У ніч з 8 на 9

червня 1923 р. відбувся державний переворот; О. Стамболійського було вбито.

Подія	Зміст
9 червня 1923 р.	До влади прийшов уряд О. Цанкова; офіцери отримали ключові посади.
Вересень 1923 р.	Комуністи та ліві групи БЗНС підняли повстання за вказівками Комінтерну; до кінця вересня його придушено.
1924 р.	БКП заборонено; частина комуністів перейшла до терористичної тактики.

5. Болгарія у 1926-1930-х роках

Етап	Характеристика
1926 р.	Уряд А. Ляпчева проголосив повернення до конституційного порядку; частина заборонених організацій відновила діяльність.
1929-1934 рр.	Світова економічна криза поглибила політичну нестабільність.
19 травня 1934 р.	Переворот групи «Ланка» і «Військової ліги»; уряд К. Георгієва розпустив парламент, заборонив партії й профспілки.
Січень 1935 р.	Цар Борис III домігся відставки Георгієва і зосередив владу у власних руках.
1935-1941 рр.	Монархічна диктатура; поступова орієнтація на Німеччину.

Монархічна диктатура Бориса III. Політичні партії та організації були заборонені; основу режиму становило офіцерство. У зовнішній політиці посилювалася орієнтація на Німеччину.

6. Передумови утворення Королівства сербів, хорватів і словенців

Південнослов'янський простір був розділений між незалежними Сербією і Чорногорією та землями Австро-Угорщини — Хорватією, Словенією, Боснією і Герцеговиною, Далмацією, Воєводиною. Перша світова війна активізувала рух за об'єднання.

Центр об'єднавчого руху	Роль
Південнослов'янський національний комітет	Представники слов'янських рухів Австро-Угорщини.
Південнослов'янський об'єднавчий комітет	Діяв у Лондоні; лідер — хорват А. Трумбич.

Центр об'єднавчого руху	Роль
Емігрантський сербський уряд	Очолював Н. Пашич.
Чорногорський комітет національного об'єднання	Виступав за об'єднання південнослов'янських земель.

Корфська декларація, 20 червня 1917 р.. Сербський прем'єр Н. Пашич і А. Трумбич погодили план створення після війни спільної південнослов'янської держави під владою династії Карагеоргієвичів.

7. Утворення Королівства СХС

Дата	Подія
29 жовтня 1918 р.	Народне віче оголосило створення Держави словенців, хорватів і сербів на землях колишньої Австро-Угорщини.
1 грудня 1918 р.	Держава словенців, хорватів і сербів об'єдналася із Сербією; постало Королівство сербів, хорватів і словенців на чолі з династією Карагеоргієвичів.

Головна суперечність нової держави. Об'єднання відбулося дуже швидко й нерівноправно: Сербія мала готовий державний апарат і армію та прагнула централізації, тоді як хорвати, словенці й інші народи хотіли зберегти широку автономію.

8. Економіка і аграрна реформа

Проблема	Прояв
Наслідки війни	Зруйноване господарство, хаос фінансів, нез'єднані транспортні системи.
Нерівномірність розвитку	Словенія і Хорватія були розвиненішими; Сербія отримувала значну частину державних кредитів.
Промисловість	Загалом слабка, важка промисловість майже не сформована; значення мала гірничодобувна галузь.
Аграрна реформа 1919 р.	Найактивніша у Словенії, Хорватії та Воєводині; у Сербії зміни були меншими через традицію дрібного землеволодіння.

9. Видовданська конституція 1921 р.

Положення	Зміст
Форма правління	Парламентська монархія.

Положення	Зміст
Король	Широкі повноваження: участь у законодавчій владі, виконавча влада через уряд, зовнішня політика, верховне командування.
Державний устрій	Унітарна держава, поділ на 33 жупанії з призначуваними королем керівниками.
Національна концепція	Визнання єдиного «сербо-хорвато-словенського народу», що не задовольняло окремі національні рухи.

10. Національне питання в Королівстві СХС

Національна проблема стала центральною в політичному житті держави. Вона перепліталася з релігійними відмінностями: хорвати й словенці переважно були католиками, серби — православними, значна частина населення Боснії і Герцеговини — мусульманами.

Конфлікт / проблема	Зміст
Сербо-хорватські суперечності	Хорватська селянська партія С. Радича вимагала ширших прав і в певний період — незалежності Хорватії.
Централізація	Сербські політичні сили прагнули унітарної централізованої держави.
Ліквідація автономних інституцій	Було ліквідовано Хорватський сабор, Народний сабор Боснії і Герцеговини, Народну скупщину Чорногорії.
20 червня 1928 р.	У парламенті смертельно поранено С. Радича; у Хорватії почалися масові протести.
Інші рухи	Проти сербізації виступали сили Словенії, Боснії і Герцеговини, Македонії та інших регіонів.

11. Переворот 1929 р. і проголошення Югославії

парламентська криза → 6 січня 1929 р. переворот короля Олександра → скасування Конституції → заборона партій → Королівство Югославія

Король Олександр узяв усю владу у свої руки. Назва «Югославія» мала підкреслити єдність південних слов'ян. Адміністративний поділ на дев'ять бановин навмисно не повторював історичні межі національних областей, а їхні кордони проводили так, щоб посилити сербський вплив.

«Диктатура 6 січня». Перехід від парламентської монархії до особистої влади короля. Метою проголошувалося подолання національних суперечностей, але фактично централізація загострювала недовіру між народами.

12. Югославія у 1930-х роках

Сфера	Події
Економіка	1931–1933 рр. — глибока криза; у гірничорудній промисловості виробництво скоротилося на 50–70 %, зросло безробіття й розорення селян.
Конституція 1931 р.	«Дарована» королем; формально містила права, але зберігала режим особистої влади.
Зовнішня політика	Спочатку профранцузький курс і Мала Антанта; з середини 1930-х — зростання економічної залежності від Німеччини та зближення з Італією.
Жовтень 1934 р.	У Марселі вбито короля Олександра; королем став малолітній Петро II, регент — князь Павло.
1937 р.	Договір про нейтралітет з Італією; послаблення Малої та Балканської Антанти.

13. Криза 1941 р.

25 березня 1941 р. Югославія приєдналася до Троїстого пакту. Це викликало масове невдоволення. У ніч на 27 березня офіцери здійснили переворот і оголосили короля Петра II повнолітнім. Гітлер сприйняв переворот як загрозу: 6 квітня 1941 р. Німеччина та її союзники вторглися до Югославії, а 17 квітня армія капітулювала.

14. Національні меншини та міжнаціональні відносини у регіоні

Держава	Національна проблема
Польща	Великі українська, єврейська, білоруська та німецька меншини; колонізація, осадництво, пацифікація на українських землях.
Чехословаччина	Німецька, словацька, угорська, українська, польська меншини; суперечності навколо «чехословаччизму», Судетів та автономії.
Угорщина	Мільйони угорців опинилися у сусідніх державах; ревізіонізм і прагнення переглянути Тріанон.
Румунія	Велика кількість меншин після територіального розширення; румунізація українців та інших груп.

Держава	Національна проблема
Югославія	Сербо-хорватські суперечності, проблеми словенців, боснійців, македонців, чорногорців; централізація й сербізація.
Болгарія	Гострі територіальні претензії після Нейїського договору, особливо щодо Південної Добруджі та виходу до Егейського моря.

Загальний висновок. Нові кордони після Першої світової війни створили держави з великими національними меншинами. Невирішені територіальні суперечки, асиміляційна політика та нерівноправність меншин стали важливими джерелами нестабільності Центрально-Східної Європи.

15. Хронологія уроку

Дата	Подія
27 вересня 1918 р.	Проголошення республіки в Болгарії під час Владайського повстання.
1 грудня 1918 р.	Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців.
27 листопада 1919 р.	Нейїський договір із Болгарією.
28 червня 1921 р.	Видовданська конституція Королівства СХС.
9 червня 1923 р.	Переворот у Болгарії; падіння уряду Стамболійського.
6 січня 1929 р.	Королівський переворот у Королівстві СХС.
1929 р.	Перейменування держави на Югославію.
19 травня 1934 р.	Переворот «Ланки» в Болгарії.
1935 р.	Утвердження монархічної диктатури Бориса III.
27 березня 1941 р.	Переворот у Югославії.
6–17 квітня 1941 р.	Вторгнення держав Осі та капітуляція Югославії.

Запитання для закріплення

1. Чому в Болгарії наприкінці війни спалахнуло Владайське повстання? (§18, с. 117–118)
2. Які обмеження наклав на Болгарію Нейїський договір? (§18, с. 118)
3. Які реформи проводив уряд О. Стамболійського? (§18, с. 118–119)
4. Чому у 1923 р. уряд Стамболійського було повалено? (§18, с. 119)

5. Як у Болгарії сформувалася монархічна диктатура Бориса III? (§18, с. 119–120)
6. Які землі ввійшли до Королівства СХС і як воно було утворене? (§19, с. 122–123)
7. Які положення мала Видовданська конституція? (§19, с. 124)
8. Чому національне питання було головною внутрішньою проблемою Королівства СХС? (§19, с. 124)
9. Що змінив переворот 6 січня 1929 р.? (§19, с. 124–125)
10. Як змінювалася зовнішня політика Югославії у 1930-х роках? (§19, с. 125)
11. Чому Югославія припинила існування як суверенна держава у квітні 1941 р.? (§19, с. 126)

16. Болгарія і Югославія: спільне та відмінне

Ознака	Болгарія	Югославія
Післявоєнний старт	Поразка у війні, Нейїський договір і територіальні втрати.	Нова держава, створена об'єднанням південнослов'янських земель.
Головна політична проблема	Боротьба селянського руху, правих військових кіл і монархії.	Конфлікт централізаторської політики з національними вимогами хорватів та інших народів.
Шлях до авторитаризму	Перевороти 1923 і 1934 рр.; з 1935 р. - монархічна диктатура Бориса III.	6 січня 1929 р. - королівський переворот і особиста влада Олександра.
Зовнішня орієнтація наприкінці 1930-х	Зближення з Німеччиною.	Від профранцузького курсу - до посилення економічної й політичної залежності від Німеччини та зближення з Італією.

Підсумок. Обидві країни пережили кризу парламентських механізмів і посилення монархічної влади. Але в Болгарії політичну нестабільність значною мірою підживлювали наслідки Нейїського договору та боротьба навколо селянських реформ, тоді як у Югославії центральною проблемою залишалися сербо-хорватські та інші міжнаціональні суперечності.

Ключові орієнтири уроку

Поняття / подія	Що треба запам'ятати
Нейїський договір	Повоєнні територіальні, військові й репараційні обмеження Болгарії.
Видовданська конституція	1921 р.; унітарний устрій Королівства СХС і широкі повноваження короля.
«Диктатура 6 січня»	1929 р.; ліквідація парламентського механізму й посилення особистої влади короля Олександра.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Урок 21. Практичне заняття № 4.

Держави Центрально-Східної Європи: авторитаризм, національне питання та міжнародна нестабільність

Головна думка. Практична робота узагальнює матеріал §17–19. Учні не просто відтворюють факти, а порівнюють держави, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між територіальними змінами, національним питанням, кризою парламентаризму та встановленням авторитарних режимів.

Після уроку учні мають уміти. порівнювати політичні режими країн регіону; синхронізувати події; працювати з таблицями й хронологією; пояснювати зв'язок між територіальними суперечками та міжнаціональними конфліктами; формулювати аргументовані висновки.

Основа: І. Я. Щупак, «Всесвітня історія. 10 клас», складено на основі §17–19, с. 108–126 та завдань до цих параграфів.

Мета практичного заняття

Навчальна мета. Порівняти політичний розвиток Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії та Югославії у міжвоєнний період; визначити спільні причини авторитаризації; показати роль національного та територіального питання в дестабілізації регіону.

Завдання 1. Установіть відповідність: держава — політичний режим

Держава	Позначте правильну характеристику
Польща	☐ парламентська демократія до 1926 р. → режим «санації»
Чехословаччина	☐ парламентська демократична республіка до кризи 1938–1939 рр.
Угорщина	☐ авторитарна регентська монархія М. Хорті
Румунія	☐ конституційна монархія → королівська диктатура → диктатура І. Антонеску
Болгарія	☐ селянський уряд → перевороти → монархічна диктатура Бориса III

Держава	Позначте правильну характеристику
Югославія	☐ парламентська монархія → «диктатура 6 січня» короля Олександра

Завдання 2. Заповніть порівняльну таблицю

Держава	Головна постать	Ключова політична зміна	Національна / територіальна проблема
Польща	_____	_____	_____
Чехословаччина	_____	_____	_____
Угорщина	_____	_____	_____
Румунія	_____	_____	_____
Болгарія	_____	_____	_____
Югославія	_____	_____	_____

Підказка: Пілсудський, Масарик, Хорті, Кароль II / Антонеску, Стамболійський / Борис III, Олександр Карагеоргієвич.

Завдання 3. Хронологічна стрічка

Розташуйте події у правильній послідовності та впишіть рік/дату:

№	Подія	Дата
1	Утворення Чехословаччини	_____
2	Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців	_____
3	Тріанонський договір	_____
4	Переворот Пілсудського в Польщі	_____
5	Королівський переворот у Югославії	_____
6	Пацифікація в Західній Україні	_____
7	Переворот «Ланки» в Болгарії	_____
8	Мюнхенська конференція	_____
9	Королівська диктатура в Румунії	_____
10	Прихід І. Антонеску до влади	_____

Завдання 4. Причини авторитаризації

Позначте чинники, які були характерними для більшості держав регіону:

- ☐ криза парламентаризму і часта зміна урядів
- ☐ військові та економічні наслідки Першої світової війни
- ☐ територіальні суперечки й реваншизм

- ☐ гостре національне питання
- ☐ вплив армії та монархічних кіл
- ☐ страх перед комуністичними революціями
- ☐ світова економічна криза 1929–1933 рр.
- ☐ відсутність будь-яких національних меншин

Завдання 5. Національні проблеми регіону

Ситуація	Визначте державу / проблему
Українці зазнавали полонізації, осадництва й пацифікації.	_____
Українці зазнавали насильницької румунізації.	_____
Політика «чехословаччизму» викликала невдоволення словаків.	_____
Судетсько-німецький сепаратизм став приводом для зовнішнього тиску Німеччини.	_____
Після Тріанона близько 3 млн представників титульної нації опинилися за кордоном.	_____
Сербо-хорватські суперечності підривали єдність багатонаціональної держави.	_____

Завдання 6. Порівняйте Польщу і Чехословаччину

Питання	Польща	Чехословаччина
Політичний лад у середині 1930-х	_____	_____
Головна постать	_____	_____
Ставлення до меншин	_____	_____
Економічна особливість	_____	_____
Головна міжнародна загроза наприкінці 1930-х	_____	_____

Завдання 7. Порівняйте Угорщину і Румунію

Питання	Угорщина	Румунія
Результат післявоєнних договорів	_____	_____
Тип авторитарного режиму	_____	_____
Територіальна мета	_____	_____
Зв'язок з Німеччиною	_____	_____
Національна проблема	_____	_____

Завдання 8. Аналіз причинно-наслідкового зв'язку

Проблемне питання. Чому після Першої світової війни створення нових держав у Центрально-Східній Європі не забезпечило стабільності регіону? У відповіді використайте щонайменше 5 понять: **кордони, національні меншини, авторитаризм, реваншизм, асиміляція, Мала Антанта, територіальні претензії.**

Завдання 9. Міні-есе

Тема: «Чи можна було зберегти демократію в державах Центрально-Східної Європи у міжвоєнний період?» Обсяг — 8–10 речень. Наведіть приклади щонайменше трьох держав.

Критерії оцінювання практичної роботи

Компонент	Бали
Відповідність режимів і хронологія	3
Порівняльні таблиці	3
Національне питання	2
Аргументований висновок / есе	2
Разом	10

Завдання 10. Робота з поняттями

Поняття	Коротке визначення своїми словами
санація	_____
примусова асиміляція	_____
сепаратистський рух	_____
королівська диктатура	_____
унітаризм	_____

Завдання 11. Підсумковий висновок

У 3-4 реченнях поясніть, чому національне питання й криза парламентаризму стали двома важливими чинниками політичної нестабільності Центрально-Східної Європи.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Відповіді для викладача до практичного заняття № 4

Примітка. Відповіді є орієнтовними й побудовані лише на матеріалі §17–19 підручника. Для відкритих завдань допускаються інші формулювання, якщо вони підтверджені фактами з джерела.

1. Держава — політичний режим

Держава	Правильна характеристика
Польща	Парламентська демократія до 1926 р.; після травневого перевороту — авторитарний режим «санації».
Чехословаччина	Парламентська демократична республіка; демократія зберігалася до зовнішньополітичної кризи 1938–1939 рр.
Угорщина	Авторитарний режим регента М. Хорті при формально відновленій монархії.
Румунія	Конституційна монархія → королівська диктатура Кароля II (1938) → диктатура І. Антонеску (1940).
Болгарія	Уряд БЗНС → переворот 1923 р. → військово-авторитарні режими → монархічна диктатура Бориса III з 1935 р.
Югославія	Парламентська монархія → королівська диктатура після перевороту 6 січня 1929 р.

2. Орієнтовне заповнення порівняльної таблиці

Держава	Головна постать	Ключова зміна	Національна / територіальна проблема
Польща	Ю. Пілсудський	Переворот 1926 р., «санація»	Українська, білоруська, єврейська, німецька меншини; Східна Галичина; пацифікація.
Чехословаччина	Т. Масарик	Демократична республіка 1918–1938	Словацьке питання, Судети, угорська й українська меншини.
Угорщина	М. Хорті	Авторитарний регентський режим	Ревізія Тріанона; 3 млн угорців поза кордонами.

Держава	Головна постать	Ключова зміна	Національна / територіальна проблема
Румунія	Кароль II, І. Антонеску	Диктатура 1938 р.; зміна режиму 1940 р.	Великі меншини після територіального розширення; румунізація.
Болгарія	О. Стамболійський, Борис III	Переворот 1923 р.; монархічна диктатура 1935 р.	Наслідки Нейїського договору, втрата територій і виходу до Егейського моря.
Югославія	Король Олександр	Переворот 1929 р., перейменування на Югославію	Сербо-хорватські та інші міжнаціональні суперечності.

3. Хронологічна стрічка

Подія	Дата
Утворення Чехословаччини	28 жовтня / листопад 1918 р. — процес утворення держави; 14 листопада проголошено республіку.
Утворення Королівства СХС	1 грудня 1918 р.
Тріанонський договір	4 червня 1920 р.
Переворот Пілсудського	12-14 травня 1926 р.
Королівський переворот у Югославії	6 січня 1929 р.
Пацифікація	Вересень-жовтень 1930 р.
Переворот «Ланки»	19 травня 1934 р.
Мюнхенська конференція	29-30 вересня 1938 р.
Королівська диктатура в Румунії	Лютий 1938 р.
Прихід Антонеску до влади	Вересень 1940 р.

4. Причини авторитаризації

Правильні чинники: криза парламентаризму; наслідки війни; територіальні суперечки й реваншизм; гостре національне питання; вплив армії та монархічних кіл; страх перед комунізмом; світова економічна криза. Твердження про «відсутність національних меншин» — неправильне.

5. Національні проблеми — відповіді

Ситуація	Відповідь
Полонізація, осадництво, пацифікація українців	Польща.
Насильницька румунізація українців	Румунія.
«Чехословаччизм» і невдоволення словаків	Чехословаччина.
Судетсько-німецький сепаратизм	Чехословаччина.
3 млн представників титульної нації поза кордонами після Тріанона	Угорщина.
Сербо-хорватські суперечності	Югославія / Королівство СХС.

6. Польща — Чехословаччина

Питання	Польща	Чехословаччина
Лад у середині 1930-х	Авторитарна «санація».	Парламентська демократія.
Головна постать	Ю. Пілсудський.	Т. Масарик (до 1935 р.), далі Е. Бенеш.
Меншини	Асиміляційна політика щодо частини меншин, особливо українців.	Формальна рівність, але проблеми «чехословаччизму» та Судетів; Закарпаття мало відносно кращі умови.
Економіка	Нерівномірна інтеграція земель, значна аграрність східних районів.	Одна з найрозвиненіших індустріальних держав регіону.
Міжнародна загроза	СРСР/Німеччина та невирішені кордони; наприкінці 1930-х — посилення Німеччини.	Нацистська Німеччина і Судетська криза.

7. Угорщина — Румунія

Питання	Угорщина	Румунія
Післявоєнний результат	Втрата територій за Тріаноном.	Значне територіальне розширення.
Авторитарний режим	Регентська диктатура Хорті.	Королівська диктатура Кароля II, потім Антонеску.
Територіальна мета	Перегляд Тріанона й повернення територій.	Збереження «Великої Румунії», але у 1940 р. — втрати.
Німеччина	Союзник у ревізії кордонів, зближення з 1933 р.	Поступове підпорядкування Німеччині, особливо за Антонеску.
Національна проблема	Угорці за межами держави.	Великі меншини всередині держави; румунізація.

8. Орієнтовна відповідь на проблемне питання

Після Першої світової війни нові кордони не збігалися з етнічними межами. У межах Польщі, Чехословаччини, Румунії та Югославії залишилися великі національні меншини, а Угорщина й Болгарія прагнули перегляду повоєнних договорів. Асиміляційна політика, сепаратистські рухи, економічні кризи й слабкість парламентських систем посилювали радикалізацію. У частині держав авторитарні режими намагалися розв'язувати проблеми централізацією та силою, але це не усунуло суперечностей. Нестабільність регіону використала нацистська Німеччина.

9. Підсумкова таблиця теми

Держава	Політичний підсумок міжвоєнного періоду	Ключова проблема
Польща	Від демократії до «санації».	Національні меншини й кордони.
Чехословаччина	Демократія, зруйнована зовнішнім тиском 1938–1939 рр.	Багатонаціональність, Судети.
Угорщина	Авторитарний режим Хорті.	Ревізія Тріанона.
Румунія	Від конституційної монархії до диктатур.	Меншини і територіальні втрати 1940 р.
Болгарія	Перевороти й монархічна диктатура.	Наслідки Нейїського договору.
Югославія	Королівська диктатура й невирішене національне питання.	Сербо-хорватський та інші міжнаціональні конфлікти.

Головний висновок теми. Центральна-Східна Європа між двома світовими війнами була регіоном нової державності, але водночас — невирішених кордонів, великих меншин і слабких механізмів колективної безпеки. Винятком у політичному сенсі довгий час залишалася демократична Чехословаччина; у більшості інших держав до кінця 1930-х років утвердилися авторитарні режими.